

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی بر اساس روش ویلیام رومی

سجاد صفرزاده، امیرحسین حجازیان

کارشناسی، آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان پردیس شهید باهنر بیرجند

اداره آموزش و پرورش شهرستان قاین، آموزشگاه شاهد امین

(sajjadsafarzade80@gmail.com)

۰۹۱۵۸۳۴۳۲۶۴

کارشناسی، آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان پردیس شهید باهنر بیرجند

اداره آموزش و پرورش شهرستان بیرجند، آموزشگاه ایمان

(amirhoseinhejaz@gmail.com)

۰۹۱۵۸۶۷۲۱۸۰

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی (متن، تصاویر و فعالیت ها) از منظر فعال و غیر فعال بودن بر اساس روش ویلیام رومی در سال تحصیلی ۹۴-۹۵ می باشد. جامعه مورد مطالعه در این پژوهش، کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی می باشد و نمونه به صورت تصادفی طبق نظر ویلیام رومی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. روش تجزیه و تحلیل به صورت توصیفی می باشد. ابزار گردآوری اطلاعات، سیاهه مبتنی بر روش ویلیام رومی است که بر اساس مبانی نظری تهیه و روایی آن توسط متخصصان علوم تربیتی تایید شد. نتایج حاصل از تحلیل نشان می دهد که متن کتاب مطالعات اجتماعی با ضریب درگیری ۰.۳۳۱ متنی بسیار غیر فعال و غیر پویاست و بیشتر به بیان مطالب و ارایه اطلاعات می پردازد و کمتر دانش آموزان را به فعالیت وا می دارد. تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی با ضریب درگیری ۱.۴، حاکی از اعتبار داشتن تصاویر است به گونه ای که زمینه مناسبی برای یادگیری مهیا می کند و دانش آموزان را به تفکر وا می دارد. فعالیت های کتاب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی با ضریب درگیری ۰.۹، بیانگر فعالیت محور بودن محتوای کتاب می باشد که فقط فراگیران را به انجام فعالیت های متعدد فرا می خواند.

واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، ویلیام رومی، فعال و غیرفعال، مطالعات اجتماعی پایه پنجم

مقدمه

روش تحلیل محتوا که در مطالعه و ارزیابی محتوای کتاب های درسی به کار می رود، در پژوهش های متعدد استفاده شده است. ریشه ی تاریخی تحلیل محتوا به آغاز کاربرد آگاهانه ی انسان از نمادها و زبان بر می گردد. تحلیل محتوا یکی از مهم ترین روش های پژوهش در علوم اجتماعی و به ویژه در ارتباطات است؛ اما در سایر رشته های علوم انسانی از جمله علوم تربیتی نیز به کار می رود. برلسون تحلیل محتوا را یک فن پژوهشی برای توصیف عینی، نظام دار و کمی ظاهر محتوای رسانه ی ارتباطی تعریف می کند (برلسون، ۱۹۹۵ به نقل از کریندورف، ۱۳۹۰). همچنین محتوا را می توان دانش ها، مهارت ها، گرایش ها در ارزش های توصیف کرد که باید یاد گرفته شوند. تحلیل محتوا کاربرد متنوعی دارد که یکی از آن ها تحلیل محتوای کتاب های درستی می باشد این تحلیل کمک می کند تا مفاهیم، اصول، نگرش ها، باورها و همه اجزای مطرح شده در قالب دروس کتاب، مطالعه علمی و با اهداف برنامه درسی، مقایسه و ارزشیابی شوند (نیک نفس و علی آبادی، ۱۳۹۲). از متخصصانی که معتقد هستند تحلیل محتوا نوعی روش شناسی پژوهشی است، می توان به کریندورف (۱۹۸۰)؛ معروفی و یوسف زاده (۱۳۸۸)؛ باردن (۱۳۷۵) مورگان (۱۹۹۳) نئوندروف (۲۰۱۱) کرلینجر (۱۹۷۳)؛ وبر (۱۹۹۱) به نقل از الو و کینگاس و الو و کینراس (۲۰۰۷) اشاره کرد. در مقابل هولستی (۱۹۶۹) استمپل (۱۹۸۱) و استملر (۲۰۰۱) قائل به تکنیک بودن تحلیل محتوا هستند.

این متخصصان در تعریفی که از تحلیل محتوا ارائه داده اند صرفا از اینکه معتقد به روش یا تکنیک بودن آن هستند سخن گفته اند، روش شناسی اشاره به اصول و ایده هایی دارد که پژوهشگران بر اساس آن، روش هایشان را پایه ریزی می کنند (اکبر مومنی و همکاران، ۱۳۹۲). همچنین تحلیل محتوا نقاط قوت و ضعف احتمالی برای اصلاح و تغییر محتوای مناسب با اهداف تعیین شده و اصول علمی را در اختیار آموزشگران و مولفان کتاب های درسی قرار می دهد. به عبارتی تحلیل محتوا باعث می شود تا معلمان و مولفان کتاب درسی و برنامه ریزان درسی با ویژگی های لازم برای ارایه یک کتاب درسی مناسب آشنا شوند و

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

آنها را در جهت بهبود کتاب به کار گیرند و هم چنین کمک می کند تا مفاهیم، اصول، نگرش ها، باورها و کلیه اجزای مطرح شده در قالب درس های کتاب، مورد بررسی قرار گیرد و با هدف های برنامه درسی، مقایسه و ارزشیابی شوند (صفاریه، ۱۳۹۸).

در مجموع می توان گفت تحلیل محتوا که به آن تحلیل گفتمان نیز گفته شده روشی است که بر اساس آن می توان ویژگی های زبانی یک متن گفته شده یا نوشته شده را به طور واقع بینانه، عینی و منظم شناخت و نیز درباره مسایل غیر زبانی همچون متن و نظرات و گرایش های وی استنتاج هایی نمود. منظور از متن یا محتوا، کلیه ساخت ها از علایم گوناگون از زبانی، موسیقایی، تصویری، حتی جسمی مانند مجسمه ای است که از طریق آن ارتباط برقرار می شود. دیدگاه دیگری نیز وجود دارد که تحلیل محتوا را فرایند درک، تفسیر و مفهوم سازی معانی درونی داده های کیفی می داند؛ و به عبارت دیگر آن را بیشتر روش تجزیه و تحلیل داده ها می داند تا یک روش پژوهش. به عقیده وبر و کریپندورف تحلیل محتوا روشی نظام مند و قابل تکرار است که به منظور فشرده کردن تعداد بیشتری از کلمات و واژه های یک متن به گروه ها و طبقات کوچکتر و بر اساس قواعد مشخص کدگذاری انجام می شود. این رویکرد یک روش منظم را جهت اندازه گیری و توجه به تکرار یا فراوانی، منظور، شدت و اهمیت کلمات، واژه ها و عبارات یا جملات موجود در متن فراهم می آورد (ضیغمی و همکاران، ۱۳۸۷). چنانچه از نام تحلیل محتوا پیداست، این تکنیک به تحلیل آنالیز محتوا می پردازد و می کوشد با استفاده از تحلیل داده هایی را در مورد متن استخراج کند. با این حال آنچه تحت نام تحلیل محتوا نامیده شده است، گونه خاصی از تحلیل محتوا است که با شیوه های دیگری که می کوشند یافته هایی را از متن استخراج کند، تفاوت دارد.

برلسون از پیشگامان تحلیل محتوا، این تکنیک را (پژوهشی برای توصیف عینی، سیستماتیک و کمی محتوای آشکار پیام) معرفی می کند. وبر نیز در رابطه با تحلیل محتوا می گوید روش تحقیقی است برای گرفتن نتایج معتبر و قابل تکرار از داده ها استخراج شده از متن (شبری و عظیمی، ۱۳۹۱). زمانی که محقق قصد آزمون یا بررسی صحت نظریه، مدل یا فرضیاتی دارد، از روش تحلیل محتوای قیاسی استفاده می کند. از سوی دیگر زمانی پژوهشگر سعی دارد در حوزه ای جدید به فهمی تازه دست یافته و مدل یا نظریه ای در آن زمینه تدوین کند، از تحلیل محتوای استقرایی بهره می گیرد (مومنی راد و همکاران، ۱۳۹۲). روش تحلیل محتوا ابتدا به کمیت تاکید زیادی داشت و به شمارش فراوانی حضور یک واحد تحلیلی، مانند یک واژه، یک اصطلاح و در اشکال پیشرفته تر، یک مضمون در متن می پرداخت. این عمل بر این فرض بنیان نهاده شده بود که فراوانی بیشتر از یک واحد، نشانگر اهمیت و جایگاه آن، در متن مورد نظر است. این شیوه تفکر به تدریج تغییر کرد و بخش از آن مورد اصلاح و بازبینی قرار گرفت (قائدی و گلشنی، ۱۳۹۵). تحلیل محتوا رویکردهای مختلفی دارد و انتخاب یکی از آن ها بستگی به مسئله، اهداف و سوالات پژوهش دارد. رویکردهای تحلیل محتوا به این شرح است: الف) تحلیل محتوای کمی در برابر تحلیل محتوای کیفی ب) (تحلیل محتوای آشکار در برابر تحلیل محتوای پنهان ج) تحلیل محتوای استقرایی در برابر تحلیل محتوای قیاسی (مومنی راد و همکاران، ۱۳۹۲). تحلیل محتوا انواع مختلفی دارد که بدین شرح می باشد: الف) تحلیل محتوا توصیفی ب) (تحلیل محتوا استنباطی ج) تحلیل محتوای ارتباطی (رحیم سلمانی، ۱۳۹۱).

تحلیل محتوای کتب درستی نخستین بار توسط ویلیام رومی در کتاب تکنیک های پژوهشی در آموزش علوم در سال ۱۹۸۶ جهت تمایز گذاشتن بی مطالب و محتوای اکتشافی و فعال با مطالب و محتوای غیرفعال، مطرح گردید. روش او چنان که خود معتقد است یک روش تحلیل کمی است که به توصیف عینی و منظم محتوای آشتکار مطالب درسی و آزمایشگاهی می پردازد (صفاریه، ۱۳۹۸). ویلیام رومی، با استفاده از تحلیل کمی به توصیف عینی و منظم محتوا آشکار مطالب درسی پرداخته است. هدف روش ویلیام رومی، پاسخ به این سوال است که آیا کتاب و محتوای مورد نظر، دانش آموزان را به طور فعال با آموزش و پرورش درگیر می کند و میزان این درگیری به چه میزان است. در تکنیک ویلیام رومی، واحد تحلیل می تواند تصاویر باشد که به صورت نقشه، تصویر و نقاشی در کتاب های درسی آمده و تحلیل آن مبتنی بر میزان استفاده از دانش آموزان از تصاویر است، این تحلیل خود به چهار مقوله تقسیم می شود که هر کدام از مقوله ها به بررسی جـوانبی از فعال یا غیرفعال بودن تصاویر می پردازد (احمدیان، ۱۳۹۴). روش ویلیام رومی در این روش سه نوع مقوله فعال، غیرفعال و خنثی در نتیجه کدگذاری کتاب بدست می آید و با استفاده از فرمول زیر میزان فعال بودن کتاب محاسبه می شود: مولفه ی فعال تقسیم بر مولفه های غیرفعال = میزان فعال بودن (رحیم زاده و همکاران، ۱۳۹۵) تحلیل محتوا به منزله تکنیکی - علمی، بیشتر در قرن بیستم رایج شد و رشته های گوناگون علوم اجتماعی همچون روان شناسی، جامعه شناسی، علوم سیاسی و ارتباطات آن را پژوهش های خود بکار گرفته اند. این روش علمی برای توصیف عینی محتوای پیام از بعد باطنی و ظاهری کاربرد دارد (قائدی و گلشنی، ۱۳۹۲).

امروزه در اغلب نظام های آموزشی، کتاب درسی وسیله اصلی تعلیم و تربیت است و معلم و دانش آموزان در فعالیت های یاددهی-یادگیری به کتاب تکیه و وابستگی دارند (ملکی، ۱۳۸۶). هر چه محتوای کتاب های درسی در فراهم کردن بستر مناسب برای پرورش تفکر پربرتر باشد، از سویی آفرینش، آفرینش انسان های توانا و نوآور کمک شایانی خواهد کرد از سوی دیگر به حفظ استقلال، رشد و شکوفایی جامعه کمک موثری می کند. یادگیری در دوران کودکی از حساسیت ویژه ای برخوردار است؛ زیرا این امر بر ساخت شخصیت فرد هم از نظر علمی و هم از کیفی تاثیر دارد و این دوره یادگیری های آن مقدمه ای برای دستیابی به ظرفیت های خواهد بود؛ بنابراین هر گونه تعلل در تدوین و تعریف منابع یادگیری این دوره و آموزش های خاص آن، پیامدهای سوء و شاید دائمی به همراه خواهد داشت (رضایی، ۱۳۸۵).

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

نظر به اینکه فعالیتهای آموزشی در کشور ما بر محور کتاب درسی انجام می‌گیرند و هر ساله با تلاش و مشکلات فراوان کتاب‌های درسی برای موضوع‌های درسی مختلف در دسترس دانش‌آموزان قرار می‌گیرند، لازم است کتاب‌های درسی موجود اثربخش باشند، چنانکه یکی از راه‌های اثربخشی کتاب‌های درسی موجود اثربخش باشند، چنانکه یکی از راه‌های اثربخشی کتاب‌های درسی، تالیف آن‌ها به شیوه فعال است و آن شیوه‌ای است که در آن فعالیت و پویایی یادگیرنده محور فرایند یاددهی - یادگیرنده لحاظ می‌شود، کتاب‌هایی که با روش فعال تدوین شده باشند، در تمام مراحل و بخش‌ها، ذهن یادگیرنده را به چالش و همواره یادگیرنده را در موقعیت جدید قرار داده و یا سوال را مطرح می‌کند تا یادگیرنده سعی کند مسائل را خودش حل نماید و مطالب یادگرفته شده قبلی را در یک موقعیت جدید بکار بندد. معلم در این جا نقش جهت دهنده و سازمان دهنده را دارد و می‌کوشد تا فعالیتهای دانش‌آموزان را با هدایت خود به انجام رساند. دوره ابتدایی نیز هستند بسیار مهمی در تعلیم و تربیت کودک و تکوین شخصیت کودک دارد. به همین دلیل یادگیرنده و محتوای فعال در این دوره بسیار مهم است و این موضوع اهمیت تحلیل محتوا را روشن می‌سازد (رحیم زاده، ۱۳۹۲)

بازنگری و تجدیدنظر و اصلاح محتوای کتاب درسی، زمینه‌های رشد و تکامل برنامه‌ریزی و به تبع آن رشد و بهبود و پیشرفت امر آموزش و با توجه به تغییر نظام‌های آموزشی ضروری است تا به ارزیابی کتاب‌های درسی و تحلیل محتوای آن‌ها پرداخته شود (شعائری نژاد، ۱۳۷۶).

پیشینه‌ی پژوهش

عابدی و حامدی (۹۷) پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی سال پنجم دبستان براساس تکنیک ویلیام رومی انجام دادند. جامعه آماری پژوهش مورد نظر را کل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی تشکیل می‌دهد. نتایج بدست آمده بر اساس تکنیک ویلیام رومی نشان می‌دهد که کتاب مطالعات اجتماعی پنجم دبستان موجب تقویت مهارت در دانش‌آموزان شده اما متون کتاب یادگیری فعال را در دانش‌آموزان منجر می‌شود. رومانی و محمودی و علیپور در (۱۳۹۹) کتاب علوم سوم ابتدایی با توجه به روش‌های ویلیام رومیو هدف‌های آموزشی بلوم و تکنیک‌های آموزشی بلوم و تکنیک‌های گانینگ بوده است. نتایج پژوهش نشان داد که متن، تصاویر و سوالات کتاب علوم پایه سوم ابتدایی براساس تحلیل محتوا روش ویلیام رومی با ضریب درگیری به ترتیب ۳۸/۰، ۹/۰ و ۵/۰ فعال می‌باشند و دانش‌آموزان را به خوبی کتاب می‌کند تا بهتر کتاب را درک کنند.

عابدینی بلترک و نیلی (۹۳) در پژوهشی تحت عنوان تحلیل جایگاه سازنده‌گرایی به‌عنوان رویکرد نوین یادگیری در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی سال ۸۸ به این نتیجه دست یافتند که در توجه به مولفه مشارکت فعال دانش‌آموز توجه در کتاب‌های هدیه‌های آسمان (کتاب کار) و قرآن شده است. در ارتباط با مولفه توجه به نقش تسهیل‌گری معلم، کمترین توجه در هدیه‌های آسمانی (کتاب اصلی و کتاب کار) و قرآن مشاهده گردید. این نتیجه حاکی از آن است که در مقایسه کتاب هدیه‌های آسمانی با سایر دوره ابتدایی (در مولفه مشارکت فعال، نقش تسهیل‌گری معلم و ارزشیابی تکوینی) کمترین توجه را شامل شده است.

زینب سادات حسینی و همکاران (۹۸) در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی پایه سوم ابتدایی براساس روش ویلیام رومی به این نتیجه رسیدند که متن کتاب علوم با ضریب درگیری ۵۲/۰ فعال بوده و مناسب و پویا طراحی شده است. همچنین تصاویر کتاب با ضریب درگیری ۷۷/۰ تصاویری فعال هستند و متناسب با درس علوم، شیوه پویا و فعالی را که موجب درگیر کردن دانش‌آموزان در یادگیرنده شود، در پیش گرفته‌اند. در خصوص پرسش‌ها، ضریب درگیری عدد ۵ بدست آمده است که این ضریب از ۵/۱ بسیار بزرگتر می‌باشد یعنی کتاب بدون در نظر گرفتن فراگیر و بدون ارائه دانش کافی، از او انجام یک فعالیت و ارائه اطلاعات فراوان را طلبد است، بنابراین براساس روش ویلیام رومی، پرسش‌ها و فعالیت‌های کتاب به‌شیوه‌ای نامناسب طراحی شده‌اند.

میثم غلامپور، محسن آیتی و احمد واشقانی فراهانی (۹۹) در پژوهشی با عنوان تبیین مولفه‌های تربیت اخلاقی فراگیران و تحلیل جایگاه آن در سند تحول بنیادین وزارت آموزش و پرورش ایران به این نتیجه رسیدند که تربیت اخلاقی فراگیران از دیر باز مورد توجه نظام‌های آموزشی کشورهای مختلف بوده است به طوری که می‌توان آن را به‌عنوان روح حاکم بر نظام‌های تربیتی است. توجه به شاخص‌ها و مولفه‌های تربیت اخلاقی از مهمترین پایه‌های آموزش و پرورش عر کشور محسوب می‌شود در این میان توجه به آرمان‌ها و اهداف کلان نظام‌ها آموزش و پرورش کشورها که در اسناد کلان سیاسی و آموزشی آن‌ها مشهود است. از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است زیرا این اسناد غایات تربیتی جامعه را نشان می‌دهد. کرمی و اسد بیگی (۹۲) در پژوهشی تحت عنوان تحلیل محتوای کتاب ریاضی پایه اول متوسطه براساس روش ویلیام رومی و حیطه شناختی بلوم به این نتیجه رسیدند که تعداد تمرین‌ها و فعالیت‌ها و مسائل در سطوح یا حیطه‌های شناختی بسیار اندک است و صرفاً در سطح درک و فهم است.

روش پژوهش

در پژوهش حاضر، از روش تحلیل محتوا کتب درسی بر اساس تکنیک ویلیام رومی استفاده شده است. در این پژوهش واحد تحلیل در بخش تحلیل متن، متن و واحد ثبت، جمله در بخش تحلیل تصاویر نیز واحد تحلیل، تصویر و در بخش فعالیت محور بودن کتاب، واحد تحلیل، فعالیت‌های کتاب است. جامعه‌ی آماری پژوهش، کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی سال ۱۳۹۴ است که به علت تناقض در نتایج پژوهش‌های مشابه و نتیجه‌گیری بهتر در مورد مناسب بودن

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

محتوای این کتاب درسی در سال ۱۳۹۴ انتخاب گردیده است. نمونه مورد نظر برای تحلیل با توجه به تکنیک ویلیام رومی به صورت تصادفی انتخاب شد. ویلیام رومی برای ارزشیابی متن، حداقل صفحات انتخاب شده را ۱۰ صفحه و تعداد جملات شمارش شده در هر صفحه را ۲۵ جمله تعیین کرده است؛ هم چنین برای ارزشیابی تصاویر، حداقل ۱۰ تصویر از کل کتاب و به منظور تعیین شاخ میزان فعالیت‌های کتاب نیز حداقل ده صفحه از کل کتاب را پیشنهاد داده است (معروفی و یوسف زاده، ۱۳۸۹). نمونه در این پژوهش با کمک روش تصادفی ساده ۳۴ صفحه از کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه پنجم به منظور تحلیل انتخاب گردید و جملات شامل ۲۴۹ جمله، تصاویر شامل ۱۲ تصویر و فعالیت‌های شامل ۹ فعالیت شمارش و کدگذاری شدند و تجزیه و تحلیل گردیدند. روایی و پایایی (اطمینان پذیری) یافته‌های پژوهش حاضر با استفاده از دو نفر ارزیاب بیرونی مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت.

به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات در تکنیک ویلیام رومی از فرمول ارائه شده ی ویلیام رومی استفاده و به روش زیر کدگذاری شد:

کدگذاری متن: جملات بیان حقیقت، کد A؛ بیان نتایج یا اصول کلی B؛ تعاریف C؛ سؤالات پاسخ داده شده D؛ سؤالات تحلیلی E؛ بیان نتایج فعالیت‌های انجام شده توسط دانش آموز F؛ انجام آزمایش و فعالیت یا حل مسائل G؛ سؤالی برای جلب توجه H؛ از مقوله‌های فوق، مقوله‌های A, B, C, D جزو مقوله‌های غیر فعال به حساب می‌آیند و مقوله‌های E, F, G, H جزو مقوله‌های فعال قلمداد می‌شوند. به منظور محاسبه ضریب درگیری با متن می‌توان مجموع مقوله‌های فعال را بر مجموع مقوله‌های غیر فعال تقسیم نمود.

کدگذاری تصاویر:

A. تصویری که از آن فقط برای تشریح موضوع خاصی استفاده شده است.

B. تصویری که از دانش آموز می‌خواهد تا با استفاده از موضوعات داده شده فعالیت یا آزمایشی را انجام دهد.

C. تصویری که برای تشریح شیوه جمع‌آوری وسایل یک آزمایش آمده است.

D. تصویری که در هیچکدام از مقوله‌های فوق نگنجد.

از مقوله‌های چهارگانه فوق، مقوله a، غیر فعال و b مقوله فعال قلمداد می‌شود و مقوله‌های C و d مقوله‌های خنثی هستند. برای محاسبه ضریب درگیری، در اینجا نیز مقوله فعال بخش بر مقوله غیر فعال می‌شود.

کدگذاری سؤالات نیز به شیوه ی زیر انجام گرفت.

a. سوالی که جواب آن را مستقیم در کتاب می‌توان یافت.

b. سوالی که جواب آن را مربوط به نقل تعاریف است.

C. سوالی که برای پاسخ آن به دانش آموز باید از آموخته‌های خود در درس جدید برای نتیجه‌گیری در مورد مسایل جدید استفاده کند.

d. سوالی که در آن از دانش آموز خواسته شده مسأله‌ی بخصوصی را حل نماید.

در طبقه‌بندی فوق مقوله‌های a و b در زمره مقوله‌های غیر فعال و مقوله‌های C و d در زمره مقوله‌های فعال بخش بر مقوله‌های غیر فعال تقسیم می‌گردد: ضریب درگیری دانش آموز با سؤالات = مجموع مقوله‌های فعال تقسیم بر غیر فعال

یافته‌ها

سوال اول: میزان فعال بودن متن کتاب مطالعات پایه پنجم ابتدایی چقدر است؟

جدول ۱- تحلیل متن کتاب بر اساس الگوی ویلیام رومی

ردیف	متن	مقوله	فراوانی	فراوانی جمعی	درصد	جمع درصد
۱	مقوله‌های غیرفعال	A	۲۱۲	۲۴۱	۸۵.۱۴	۹۶.۷۴
		B	۶		۲.۴	
		C	۱۵		۶	
		D	۸		۳.۲	
۵	مقوله‌های فعال	E	۱	۸	۰.۴	۳.۲
		F	۴		۱.۶	
		G	۲		۰.۸	
		H	۱		۰.۴	

مجموع مقوله‌های فعال

ضریب درگیری دانش آموز با متن = _____

بر مجموع مقوله های غیر فعال

$$\frac{8}{241} = 0.0331$$

۲۴۱ جمله در مقوله غیرفعال، ۸ جمله در مقوله فعال قرار می‌گیرد. ضریب درگیری دانش آموز با متن ۰.۰۳۳۱ می‌باشد که این عدد بیان‌گر درگیری کم دانش آموز با متون کتاب درسی است.

سؤال دوم: میزان فعال بودن تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی چه قدر هست؟
جدول ۲- تحلیل تصاویر کتاب براساس الگوی ویلیام رومی

ردیف	متن	مقوله	فراوانی	جمع فراوانی	درصد	جمع درصد
۱	مقوله های غیر فعال	A	۵	۵	۴۱.۶	۴۱.۶
۲						
۳						
۴						
۵	مقوله های فعال	B	۷	۷	۵۸.۳	۵۸.۳
۶						
۷						
۸						

مجموع مقوله های فعال

ضریب درگیری دانش آموز با تصویر =

بر مجموع مقوله های غیر فعال

$$\frac{7}{5} = 1.4$$

۵ تصویر در مقوله غیرفعال، ۷ تصویر در مقوله فعال و ۰ تصویر در مقوله خنثی قرار می‌گیرد. ضریب درگیری دانش آموز با تصویر ۱.۴ می‌باشد که این عدد بیان‌گر زیاد درگیری دانش آموز با تصاویر کتاب درسی است.

سؤال سوم: میزان فعالیت های کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی به نسبت صفحات چه قدر هست؟
جدول ۳- تحلیل کتاب از نظر شاخص میزان فعالیت های کتاب

ردیف	متن	مقوله	فراوانی
۱	تعداد فعالیت ها	A	۹
۲	تعداد صفحات مورد بررسی	N	۱۰

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

تعداد فعالیت های صفحات

ضریب میزان فعالیت های کتاب =

بر تعداد صفحات مورد بررسی

$$\frac{9}{10} = 0.9$$

۹ فعالیت در ۱۰ صفحه کتاب وجود دارد. ضریب میزان فعالیت کتاب ۰.۹ می باشد که این عدد بیانگر این است که این کتاب، کتابی فعال و پویاست.

بحث و نتیجه گیری

در نهایت بعد از اینکه ضریب درگیری (شاخ درگیری) دانش آموز با محتوا (متن، تصاویر، پرسش ها) مشخ گردید، نوبت تفسیر نتایج فرا می رسد. ضریب درگیری دانش آموز با محتوا عددی است که نشان دهنده میزان فعال بودن محتوا است. دامنه این عدد بدست آمده ممکن است از صفر تا بی نهایت باشد، اما به نظر ویلیام رومی زمانی یک کتاب درسی، فعال است که ضریب درگیری (شاخص درگیری) آن بین ۰/۴ تا ۱/۵ باشد: «ضریب درگیری ۱/۵. ضریب درگیری کمتر از ۰/۴ بیانگر این است که کتاب فقط به ارائه اطلاعات علمی می پردازد و از فراگیران می خواهد تا در پی حفظ کردن مطالب علمی ارائه شده باشند. چنین کتابی در زمره کتاب های غیر پژوهشی به حساب می آید که در آن دانش آموز هیچگونه نقش فعالی را در امر یادگیری به عهده ندارد و به او و به ذهن او به عنوان یک سیستم بانکی نگریسته میشود که همیشه در پی حفظ و نگهداری و بایگانی مطالب است. از طرف دیگر ضریب درگیری بزرگتر از ۱/۵ نمایانگر کتابی است که در مورد هر جمله، تصویر، یا سوال آن، از دانش آموز می خواهد تا به نوعی تجزیه و تحلیل انجام دهد و به فعالیت پردازد. چنین کتاب هایی مفروضات و اطلاعات علمی کافی را در اختیار فراگیران قرار نمی دهد و فقط از دانش آموزان می خواهند تا به گونه ای، فعالیتی را انجام دهند. از نظر ویلیام رومی این کتاب ها نیز به صورت غیر فعال ارائه شده است؛ زیرا فعالیت زیادی می طلبد در حالی که به اطلاعات کافی و شرایط فراگیر توجه نمی شود؛ بنابراین به عقیده ویلیام رومی مناسب است و به صورت فعال ارائه شده است که شاخ درگیری دانش آموز با محتوای آن کتاب بزرگتر از ۰/۴ و کوچکتر از ۱/۵ باشد؛ به عبارت دیگر هر کتاب که به صورت فعال ارائه می شود باید حداقل ۳۰٪ و حداکثر ۷۰٪ مطالب و موضوعات علمی را ارائه دهد، در غیر این صورت محتوای کتاب غیر فعال خواهد بود. در نتیجه محتوای برنامه درسی می بایست به گونه ای طراحی و ارائه شود که دانش آموزان را نسبت به یادگیری برانگیزد و زمینه اکتشاف و پژوهش و عمل فعالانه آنان را فراهم سازد.

طبق نتایج بدست آمده در این پژوهش مشخص گردید ضریب درگیری متن بسیار کم تر از ۰/۴ یعنی حدود ۰/۳۳۱ می باشد و این یعنی متن نتوانسته است به اندازه کافی دانش آموز را درگیر کند اما ضریب درگیری تصاویر و نمودارها برابر عدد ۱/۴ و همچنین میزان درگیری فعالیت ها برابر عدد ۰/۹ می باشد که گویای بالا بودن ضریب درگیری می باشد. به طور کلی بخش های مختلف کتاب مکمل یکدیگر می باشند و غیرفعال بودن متن توسط فعال بودن تصاویر و همچنین درگیری بسیار زیاد دانش آموزان در فعالیت ها پوشش داده می شود. همچنین می توان گفت کتاب مطالعات پایه پنجم ابتدایی به گونه ای طراحی گردیده است و به دلیل غیر فعال بودن متن کتاب درسی نمی توان محتوای طراحی شده را نامناسب ارزیابی کرد. با این حال پیشنهاد می شود متن کتاب درسی بازنگری و به گونه ای طراحی گردد که دانش آموزان را بیش تر درگیر نماید. با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می گردد برنامه ریزان کتابهای درسی به تفاوت های فردی دانش آموزان توجه بیش تری نموده و در متن درس از پرسش هایی استفاده گردد تا دانش آموز را به فعالیت و تفکر بیشتری وادارد. محققان تحقیقات بیشتری در مورد فصل های دیگر این کتاب انجام دهند. هم چنین به معلمین در جهت آموزش و اجرای صحیح، درست و به جای مطالب موجود در کتاب آموزش داده شود و راهبردهای مؤثری را برای پوشش نقد های موجود ارائه گشته و به کار گرفته شود. علاوه بر این ارتباط بین معلمین و برنامه ریزان درسی برای بهبود کتاب افزایش یابد.

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

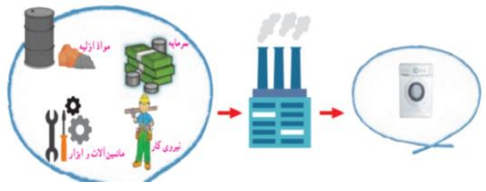
National Conference on Applied Studies in Education Processes

منابع

- حسینی، زینب سادات و علی نژاد، الهه و مقصودی، سپیده و نوری، زهرا و قاسمی، حدیثه، ۱۳۹۸، تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی پایه سوم ابتدایی براساس روش ویلیام رومی، اولین همایش ملی مدرسه فردا.
- رحیم زاده، شادی، حاجی، بینا و پورقلی، حمید (۱۳۹۵). تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی پنجم ابتدایی بر اساس روش ویلیام رومی و فرمول خوانایی. رحیم سلمانی، آرزو (۱۳۹۱). مروری بر روش تحلیل محتوا. آینه پژوهش، ۵-۶: ۳۰-۴۰.
- رضایی، معرفت (۱۳۸۵). بررسی عوامل مؤثر در تعیین محتوای کتاب‌های تعلیمات دینی دوره ابتدایی از دیدگاه معلمان استان آذربایجان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- شیری، طهمورث، عظیمی، ندا (۱۳۹۱). بررسی مقایسه‌ای تحلیل محتوای کیفی و روش هرمنوتیک. ۴(۱۵): ۷۹-۹۹.
- صفاری، محدثه (۱۳۹۸). بررسی تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی سوم ابتدایی از منظر فعال بودن و غیرفعال بودن بر مبنای الگوی ویلیام رومی. فصلنامه پویا در آموزش علوم تربیتی و مشاوره، ۴(۹): ۶۳-۸۹.
- غیرفعال بودن بر مبنای الگوی ویلیام رومی، پویا در آموزش علوم تربیتی و مشاوره، ۴ (۹).
- ضیغمی، رضا؛ باقری نسامی، معصومه؛ حق دوست اسکوئی، فاطمه و یادآور نیک‌روش، منصوره (۱۳۸۷). فصلنامه پرستاری ایران، شماره ۵۳، صفحه ۵۱ - ۴۲.
- عابدینی بلترک، میمنت و نیلی، محمدرضا (۱۳۹۳). تحلیل جایگاه سازنده گرای به‌عنوان رویکرد نوین یادگیری در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، مجله پژوهشی در برنامه‌ریزی درسی، ۱۱(۱۳): ۱۷-۶.
- قائدی، محمدرضا؛ گلشنی، علیرضا (۱۳۹۲). روش فازی در پژوهش، پلی مابین روش‌های کمی و کیفی پژوهش. فصلنامه روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی، سال سوم، شماره چهاردهم، زمستان.
- قائدی، محمدرضا؛ گلشنی، علیرضا (۱۳۹۵). روش تحلیل محتوا از کمی گرای تا کیفی گرای. نشریه‌ی روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی.
- کریمی، زهره؛ اسد بیگی، پژمان. (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب ریاضی پایه‌ی اول متوسطه بر اساس فن ویلیام رومی و حیطه‌ی شناختی بلوم، مجله پژوهشی در برنامه‌ریزی درسی، ۱۰ (۱۰): ۱۶۷-۱۷۹.
- کرپیندروف، کلوس (۱۹۸۰). تحلیل محتوا (مبانی روش‌شناسی). مترجم: هوشنگ نایبی (۱۳۸۳). تهران: نشر نی.
- معروفی، یحیی؛ یوسف زاده، محمدرضا (۱۳۸۸). تحلیل محتوا در علوم انسانی. همدان: سپهر دانش.
- ملکی، حسن (۱۳۸۶). برنامه‌ریزی درسی، راهنمای عمل، مشهد: پیام اندیشه.
- مؤمنی راد، اکبر، علی‌آبادی، خدیجه، فردانش، هاشم، مزینی، ناصر (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کیفی در آیین پژوهش ماهیت، مراحل و اعتبار نتایج. فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی. ۴(۱۴): ۱۸۷-۳۶.
- یوسف زاده، معروف، معروفی، یحیی (۱۳۸۹). تحلیل محتوا در علوم (راهنمای عملی تحلیل کتاب‌های درسی). انتشارات همدان: انتشارات سپهر دانش.

پیوست

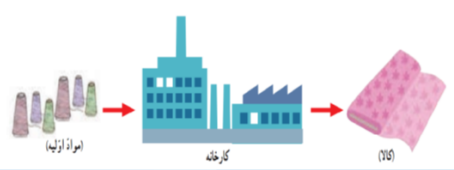
B

A

B

A	حمل و نقل با کشتی و از راه دریا بسیار ارزان است.
A	آلوده کردن آب و مصرف نادرست آب باعث به هدر رفتن آن می شود.
A	تعداد رودهای پرآب و دائمی نیز در ایران کم است و بیشتر رودها فصلی و موقتی هستند.
A	بیشتر رودهای ایران از رشته کوه های بلند البرز و زاگرس و یا کوه های پراکنده ی داخلی سرچشمه می گیرند.
B	بنی عباس شیوهی درست کشورداری را نمی دانستند؛ به همین دلیل، اغلب وزیران خود را از میان ایرانیان انتخاب می کردند تا بتوانند بر قلمرو پهناورشان حکومت کنند.
B	افراد دوست ندارند دیگران درباره ی بعضی موضوعات خصوصی شان از آن ها سؤال کنند؛ چون این موضوعات به دیگران مربوط نمی شود و در زندگی آن ها تأثیری ندارد.
C	به چرخش زمین به دور خود، حرکت چرخشی می گویند که بر اثر آن، شب و روز پدید می آید.
C	حریم شخصی هر فرد محدوده ای است که هیچ کس نباید بدون اجازه و رضایت او وارد آن شود.
C	بندر جایی در کنار دریاست که کشتی ها در آن جا توقف و بارگیری می کنند یا بار خود را تخلیه می کنند
C	به چرخش زمین به دور خود، حرکت چرخشی می گویند که بر اثر آن، شب و روز پدید می آید.
D	آیا تاکنون با قطار به مسافرت رفته اید؟ اگر پاسخ شما «بله» است، برای هم کلاسی هایتان درباره ی سفر با قطار توضیح دهید.
D	سارا سؤال کرد: «پدر، شما به کشور عربستان رفته بودید؟» پدر پاسخ داد: «بله. ما به کشور عربستان رفتیم و در فرودگاه جده پیاده شدیم و به سمت مکه، حرکت کردیم.
F	به نظر شما، آیا کسی پیدا می شود که در زندگی خود احساس غم نکرده باشد؟
F	آیا می توانید با توجه به آنچه در سال گذشته خوانده اید، بگویید وسعت کدام ناحیه ی آب و هوایی ایران بیشتر است؟ از این موضوع چه نتیجه ای می گیرید؟
F	اکنون به تصویر نگاه کنید و بگویید یک کارخانه برای اینکه کالا تولید کند، علاوه بر مواد اولیه به چه چیزهای دیگری نیاز دارد؟
G	فکر کنید و چند احساس خوشایند و چند احساس ناخوشایند خود را که در هفته ی گذشته داشته اید، بگویید.
G	به نقشه ها و نمودار خط زمان توجه کنید و حکومت های ایرانی این دوره را نام ببرید.